

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

УДК 341.123 (042, 043)

DOI: 10.36550/2522-9230-2022-12-164-170

Рябовол Лілія Тарасівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
e-mail: lryabovol8@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3558-2103>

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ВИМОГА/ РЕКОМЕНДАЦІЯ ООН

У статті проведено аналіз документів Організації Об'єднаних Націй (ООН) (декларацій, конвенцій, резолюцій) щодо закріплення в них вимоги / рекомендації створювати безпечне шкільне середовище. Встановлено, що ООН велике значення надає вирішенню питання повної реалізації права на освіту та створення безпечного шкільного середовища загалом і зокрема в умовах збройних конфліктів та в постконфліктний період. Підтвердженням цього є розроблений комплекс документів, в яких закріплено право на освіту (Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1973), Конвенція про права дитини (1989)), а також акцентовано на важливість його повноцінної реалізації (Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030» (2015)) і на необхідність створення безпечного шкільного середовища (Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949), Резолюція «Право на освіту в надзвичайних ситуаціях» (2010), Декларація про безпеку шкіл (2015), Резолюція «Міжнародний день захисту освіти від нападів» (2020) тощо). З'ясовано, що ООН розглядає створення безпечного шкільного середовища як умову повноцінної реалізації права на освіту, засуджує напади на заклади освіти й на осіб, які в них навчаються і працюють, оскільки, такі напади є порушенням норм міжнародного гуманітарного права й негативно впливають на реалізацію права на освіту і мають серйозні негативні наслідки. Аналіз відповідних актів засвідчив, що ООН закликає сторони збройних конфліктів забезпечувати якісну освіту на всіх рівнях, створювати сприятливі для освіти умови, захищене шкільне середовище, зберігати заклади освіти як безпечні для учнів і вчителів простори. В актах ООН, наприклад у Резолюції «Права дитини» (1997), виявлено важливу тезу – для попередження порушення прав дитини в окремих державах недостатньо лише ратифікувати певні міжнародні акти, слід імплементувати відповідні норми у національне законодавство, застосування якого забезпечувати ефективними заходами щодо соціального забезпечення, освіти й охорони здоров'я дітей, здійснення правоохоронної діяльності та правосуддя.

Ключові слова: права дитини, право на освіту, порушення прав дитини, міжнародне гуманітарне право, міжнародні акти, національне законодавство, заклади освіти, безпека шкіл, цивільні об'єкти, цивільне населення, напад.

Riabovol L. FORMATION OF A SAFE SCHOOL ENVIRONMENT IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICTS AS A REQUIREMENT / RECOMMENDATION OF THE UN

The article analyzes the documents of the United Nations (UN) (declarations, conventions, resolutions) to establish requirements / recommendations to create a safe school environment. It is established that the UN attaches great importance to the issue of full realization of the right to education and the creation of a safe school environment in general and in particular in armed conflicts and in the post-conflict period. This is confirmed by the developed set of documents enshrining the right to education (Universal Declaration of Human Rights (1948), International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1973), Convention on the Rights of the Child (1989)), and emphasizing the importance of its full implementation (Resolution «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development» (2015)) and the need to create a safe school environment (Convention on the Protection of Civilian Persons in Time of War (1949), Resolution «The Right to Education in emergencies» (2010), the Declaration on the Safety of Schools (2015), the Resolution «International Day for the Protection of Education from Attacks» (2020), etc.). It was found that the UN considers the creation of a safe school environment as a condition for the full realization of the right to education, condemns attacks on educational institutions and those who study and work in them, because such attacks violate international humanitarian law and negatively affect the implementation the right to education and have serious negative consequences. The analysis of the relevant acts showed that the UN calls on the parties to armed conflicts to provide quality education at all levels, to create favorable conditions for education, a protected school environment, and to keep educational institutions as safe spaces for students and teachers. UN acts, such as the Resolution on the Rights of the Child (1997), reveal an important thesis – to prevent violations of children's rights in some countries it is not enough to ratify certain international instruments, to implement appropriate rules in national legislation to ensure effective social security measures, education and health of children, law enforcement and justice.

Key words: children's rights, right to education, violation of children's rights, international humanitarian law,

international acts, national legislation, educational institutions, school security, civilian objects, civilian population, assault.

Постановка проблеми. Глобальна коаліція на захист освітніх установ від нападів (GCPEA / Global Coalition to Protect Education from Attack), заснована у 2010 році, у своїй діяльності виходить з того, що школи та університети повинні залишатися безпечними місцями для навчання. Ця організація констатує, що право дітей та молодих людей на освіту і захист порушується у тих країнах, які потерпають від конфліктів чи нестабільності. Сторони збройного конфлікту (збройні сили, озброєні формування) погрожують, вбивають, завдають травм, катують, вербують учнів та освітян як у самих школах, так і на шляху до них, використовують освітні установи у військових цілях – як казарми і бази, склади зброї, центри утримання під вартою, що наражає учнів і персонал шкіл на небезпеку. Наслідки нападів на освіту є як безпосередніми / негайними (загибель і поранення людей, руйнування освітньої інфраструктури), так і відтермінованими у часі / довгостроковими (погіршення відвідуваності, зменшення кількості школярів та зниження рівня залучення вчителів, падіння якості освіти й навчання). Це суттєво ускладнює реалізацію права на освіту та інших прав у цих країнах, загалом досягнення цілей освіти і розвитку [22, с. 7].

Ухвалюючи документи, які стосуються дітей, ООН виходить з того, що всі дії щодо дітей мають сприяти найбільш повному забезпеченню їхніх прав (Резолюція «Права дитини», 1997) [9]. У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030» (2015) визначено 17 відповідних цілей, одна з яких – забезпечення якісної інклюзивної та рівноправної дошкільної, початкової, середньої, вищої і технічної освіти, професійної підготовки. Згідно з цією Резолюцією, всі люди, незалежно від статі, віку, раси й етнічного походження, інваліди, мігранти, представники корінних народів, діти й молодь, особливо ті, які перебувають у вразливому стані, повинні мати можливість навчатися упродовж усього життя, що дозволить їм набувати знання й навички, необхідні для використання нових можливостей і повноцінної участі в суспільному житті. У документі також акцентовано на важливість забезпечення умов, сприятливих для повної реалізації дітьми й молоддю їхніх прав і можливостей, у тому числі шляхом створення безпечного шкільного середовища [8, с. 9].

Питанню створення безпечного шкільного середовища ООН надає велике значення. 9 вересня відзначається Міжнародний день захисту освіти від нападів, проголошений Резолюцією ООН A/RES/74/275 (2020). Напади на заклади освіти та на осіб, які в них навчаються і працюють, засуджено як порушення норм міжнародного гуманітарного права (МГП), що негативно впливає на реалізацію права на освіту та має серйозні наслідки. Акцентовано, що у надзвичайних гуманітарних ситуаціях важливо й необхідно створити безпечне, захищене шкільне середовище, сприятливі для освіти умови, забезпечити якісну освіту на всіх рівнях [7]. Проголошуючи Міжнародний день захисту освіти від нападів, ООН акцентує на важливість збереження закладів освіти як захищених та безпечних для учнів і вчителів просторів.

Питання безпеки й захисту шкіл актуальне для багатьох держав, які є у стані війни, в умовах збройних конфліктів. Генеральна Асамблея ООН, Рада Безпеки ООН систематично вивчають питання «Діти та збройні конфлікти» й рішуче засуджують вербовку дітей та використання дітей-солдатів, вбивства, нанесення каліцтв, згвалтування й інші форми насилля щодо дітей у таких конфліктах, а також інші порушення прав дитини, зокрема напади на школи та/або лікарні, позаяк, саме освіта й охорона здоров'я – підвалини міцного миру й розвитку [2, с. 274, 276]. У 2015 році було розроблено й запропоновано державам-членам ООН до підписання міжурядову політичну угоду – Декларацію про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration). Україна підписала цей документ у листопаді 2019 році. Станом на сьогодні до цієї Декларації доєдналися понад 114 країн світу, серед яких і такі, на території яких відбувається збройна агресія, і ті, в яких немає військових конфліктів [20]. У зв'язку зі збільшення кількості держав, де відбуваються збройні конфлікти, в яких порушуються права дитини, у тому числі право на освіту, зокрема на безпечне шкільне середовище, проблематика, окреслена темою нашої статті, все більше актуалізується.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика забезпечення прав дитини, зокрема в умовах збройних конфліктів, притягує науковий інтерес вітчизняних і зарубіжних вчених. М. Чеховська та І. Нечитайло, Н. Філіпська й О. Задніпровська та інші вивчали питання використання дітей-солдат у збройних конфліктах, Н. Опольська – права дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, М. Стефанчук – питання захисту прав дітей на особливий захист і піклування в умовах збройних конфліктів у контексті адаптації вітчизняного законодавства до стандартів ООН та ЄС, О. Турченко – захист прав дітей на окупованих територіях та під час збройних конфліктів. Питання забезпечення прав дитини під час збройного конфлікту досліджували також А. Бущенко, Н. Крестовська, Н. Лесько, Т. Михайліна, І. Щebetун та інші. У працях вітчизняних вчених розроблено окремі аспекти проблеми створення безпечного шкільного середовища в умовах збройних конфліктів, до прикладу: О. Кітова досліджувала таке середовище як необхідну умову навчання, соціалізації та самореалізації дитини; Г. Татаренко, І. Татаренко і Г. Степанова розробляли питання захисту права на освіту та міжнародно-правові інструменти захисту закладів освіти в умовах збройного конфлікту; Т. Цюман і Н. Бойчук визначили принципи безпечного освітнього середовища, які є актуальними і щодо створення безпечного шкільного середовища безпосередньо в умовах збройних конфліктів; у статті О. Турченко вивчено документи ООН щодо права дитини на безпеку під час збройного конфлікту. Проте, аналіз доступних нам праць засвідчив, що питання, окреслене темою нашої статті, розроблено недостатньо, чим і зумовлена мета цього дослідження.

Мета статті – провести аналіз документів ООН (декларацій, конвенцій, резолюцій) щодо закріплення в них вимоги / рекомендації створювати безпечне шкільне середовище в умовах збройних конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз документів ООН дозволяє стверджувати, що ця організація послідовно значну увагу приділяє питанню повної реалізації права на освіту. У ч. 1 ст. 26 Загальної декларації прав людини (1948) закріплено право кожної людини на освіту. Виходячи з ч. 2 тієї ж статті, саме на освіту ООН покладає місію щодо забезпечення повного розвитку людини та збільшення поваги до прав людини й основних свобод, а також щодо сприяння в підтриманні миру шляхом пропагування «взаєморозуміння, терпимості й дружби між усіма народами, расовими або релігійними групами» [4]. Свій розвиток ці положення знайшли у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (ст.13) (1973). Право дитини на освіту закріплено також у ст. 28, а його сутність розкрито у ст. 29 Конвенції про права дитини (1989), зокрема щодо спрямованості освіти на «підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, особами з корінного населення; виховання поваги до навколишньої природи» [6].

Не можемо не погодитися із О. Турченко у тому, що МГП визнає важливість забезпечення освіти для дітей під час збройного конфлікту [19, с. 9]. Унормування цього питання – предмет особливої уваги ООН. Згідно зі ст. 24 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949), сторони конфлікту мають здійснювати всі заходи, необхідні для того, щоб забезпечити/ полегшити дітям віком до 15 років їхню освіту. Відповідно до ст. 50 того ж документу, «Окупаційна держава повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту» [5].

У рамках нашого дослідження слід звернутися до Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) (1977) [3]. У ст. 48 документу вказано на необхідність забезпечення поваги до цивільного населення і цивільних об'єктів та їх захисту, а також на те, що сторони збройного конфлікту повинні відрізнити цивільне населення від комбатантів, а цивільні об'єкти – від воєнних і спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів. У ст. 49 Протоколу I напад визначено як акт насильства, який може завдати шкоди цивільному населенню або цивільним об'єктам, незалежно від того, здійснюється він під час наступу чи оборони, незалежно від території, на якій здійснюються, і від того, проводяться воєнні дії на суші, у повітрі або на морі. Статтею 52 Протоколу I передбачено загальний захист цивільних об'єктів – усіх тих об'єктів, які не є воєнними, тобто не є такими, «які через свій характер, розміщення, призначення або використання вносять ефективний вклад у воєнні дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за існуючих у даний момент обставин дає явну воєнну перевагу». Акцентовано, що цивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу або репресалій. Важливим є також п. 3 ст. 52, згідно з яким, у разі сумніву у тому, чи не використовується об'єкт, призначений зазвичай для цивільних цілей (як місце відправлення культу, житловий будинок, інші житлові будови, школа) для ефективної підтримки воєнних дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях.

У ст. 57 того ж Протоколу зазначено, що у процесі проведення воєнних операцій необхідно постійно виявляти турботу про цивільне населення, цивільних осіб і цивільні об'єкти, оберігати їх. Визначено запобіжні заходи щодо здійснення нападів. Так, ті, хто їх планує або приймає рішення про їх здійснення повинні: зробити все практично можливе, аби пересвідчитися, що об'єкти нападу не є цивільними об'єктами; обирати такі засоби і методи нападу, які дозволяють уникати випадкових втрат життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і випадкової шкоди цивільним об'єктам, або звести їх до мінімуму; утриматися від прийняття рішень про здійснення нападу, який може викликати випадкові втрати життя серед цивільного населення, завдати випадкової шкоди цивільним об'єктам; відмінити або зупинити напад, якщо стає очевидним, що об'єкт не є воєнним або напад може викликати випадкові втрати життя серед цивільного населення і завдати випадкової шкоди цивільним об'єктам. Отже, згідно з нормами МГП, школи є цивільними об'єктами, а напади на них – порушенням МГП. Відповідно, у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та Ради безпеки ООН засуджуються напади на заклади освіти (школи та університети) в умовах збройних конфліктів, забороняється використовувати заклади освіти у військових цілях.

У Конвенції про права дитини (1989) (ст. 38) також зазначено, що у випадку збройних конфліктів держави-учасниці зобов'язані: забезпечувати дотримання норм МГП щодо дітей; сприяти у тому, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях; забезпечити захист дітей і догляд за ними в умовах збройного конфлікту [6]. Держави-учасниці Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000) засудили посягання на дітей в умовах таких конфліктів, а також безпосередньо напади на школи як місця, де зазвичай перебуває велика кількість дітей, у зв'язку з чим школи є об'єктами, які охороняються міжнародним гуманітарним правом [21].

У п. 23 і 30 Резолюції «Права дитини» (1997) (Розділ II «Захист дітей в умовах збройних конфліктів») зазначено, що уряди й інші сторони збройних конфліктів мають проводити «дні спокою», створювати «коридори миру» для того, аби забезпечити гуманітарну допомогу, зокрема надавати освітні

послуги дітям в умовах збройних конфліктів. У п. 41 тієї ж Резолюції (Розділ III «Діти-біженці та внутрішньо переміщені діти») ООН закликає держави забезпечити безпеку цих категорій дітей та їхні потреби в контексті їхнього розвитку, зокрема щодо освіти [9]. У Резолюції 1261 (1999) Рада Безпеки ООН засуджує дії, спрямовані проти дітей, у тому числі напади на школи як об'єкти, які захищаються МГП, і, в яких перебуває багато дітей. У цій Резолюції ООН також акцентує, що в умовах збройних конфліктів необхідно забезпечувати специфічну потребу дітей в освіті [12].

На вирішення питання захисту прав дітей у збройних конфліктах спрямовано комплекс документів ООН – Резолюції Ради Безпеки ООН S/RES/1314 (2000) від 11.08.2000, S/RES/1460 (2003) від 30.01.2003, S/RES/1612 (2005) від 20.07.2005, S/RES/1882 (2009) від 04.08.2009, S/PRST/2013/8 від 17.06.2013 тощо. Загалом Рада Безпеки ООН виходить з того, що збройні конфлікти негативно впливають на дітей. У Резолюції 1379 (2001) закликає приділяти особливу увагу забезпеченню освіти дітей та створенню умов для їх професійної підготовки як способу реінтеграції в суспільство [13]. У Резолюції S/RES/2250 (2015) «Про молодь, мир та безпеку» ООН вказує, що ускладнений доступ молоді до освіти та економічних можливостей не сприяє в досягненні миру, у той час, як саме молодь має активно долучатися до цього. ООН акцентує на важливість підвищення рівня освіти молоді [11]. У Резолюції 1882 (2009) засуджено будь-які порушення прав дитини під час збройних конфліктів, у тому числі напади на школи [14].

У контексті тематики нашої статті важливою є Резолюція «Право на освіту в надзвичайних ситуаціях» (2010). У цьому документі ООН визнає, що забезпечення права на освіту у надзвичайних ситуаціях (у тому числі в умовах конфліктів) вимагає спеціальних гнучких і всеохоплюючих, водночас безпечних підходів; засуджує дії, які в умовах збройних конфліктів спрямовані проти цивільного населення, зокрема школярів, студентів, викладачів; засуджує напади на такі цивільні об'єкти, як заклади освіти, що заборонено МГП і є порушенням Женевських конвенцій (1949), а для держав-членів – воєнним злочином, згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Захист шкіл та забезпечення освіти у надзвичайних ситуаціях – пріоритет для міжнародного співтовариства, вказує ООН. Якісна освіта може пом'якшити психоемоційний вплив збройних конфліктів завдяки створенню відчуття повернення до нормального життя, стабільності, упорядкованості й віри в майбутнє. Серед інших чинників саме освіта значною мірою може посприяти в розробці перспективних рішень для населення, яке постраждало від конфліктів. Реалізацію права на освіту у надзвичайних ситуаціях ООН розглядає як складник гуманітарної допомоги та рекомендує держави-членам забезпечувати це право й надавати доступ до освіти за таких умов без будь-якої дискримінації. Для захисту цивільних осіб та їхніх прав і цивільних об'єктів, а також, аби не допустити безкарності за відповідні злочини, ООН закликає держави-члени до такого: увести в їх національне законодавство норми щодо кримінальної відповідальності за напади на заклади освіти; на етапах планування, проектування, будівництва й відновлення приміщень закладів освіти враховувати рекомендації «Minimum standards for education: preparedness, response, recovery» («Мінімальні стандарти освіти: готовність, реагування й відновлення») та «Guidance notes on safer school construction» («Інструкція з підвищення заходів безпеки під час будівництва шкільних приміщень»). У цій Резолюції, як і в інших, ООН також закликає держави та інші сторони забезпечити як доступ до освіти, так і відповідні безпечні умови у період після надзвичайних ситуацій, зокрема збройних конфліктів [10].

У Резолюції 1998 (2011) ООН знову підкреслює, що: захист дітей в умовах збройного конфлікту має бути важливим аспектом будь-якої стратегії його вирішення; необхідним є притягнення до відповідальності виконавців злочинів проти дітей (зокрема напади на школи і погрози таких нападів) в умовах збройного конфлікту в рамках як національних систем, так і міжнародних механізмів правосуддя та «змішаних» кримінальних судів і трибуналів. ООН закликає сторони збройних конфліктів утримуватися від дій, які ускладнюють дітям доступ до освіти, та від нападів на вчителів [15].

У Резолюції S/RES/2143 (2014) «Про захист дітей у збройних конфліктах» ООН також наголошує, що під час конфлікту і в постконфліктний період діти не можуть бути позбавлені такої базової послуги, як освіта. Школи не мають закриватися й піддаватися нападам і погрозам нападів, не повинні використовуватися з воєнною метою, оскільки це є порушенням норм МГП. Крім того, у зв'язку з використанням з воєнною метою школи стають законними цілями для нападів, що, своєю чергою, створює загрозу для життя дітей і вчителів. ООН наполягає, що всі сторони збройного конфлікту мають поважати школи як цивільні об'єкти, порушення відповідних норм МГП мають розслідуватися, порушники – притягатися до відповідальності [16].

У Резолюції S/RES/2225 (2015) ООН засудила те, що в умовах збройних конфліктів на порушення МГП відбуваються викрадення дітей з різних місць, зокрема і шкіл, а також напади на школи. Знову акцентувала, що використання шкіл у військових цілях може зробити школи законними об'єктами нападів, створюючи, таким чином, загрозу для безпеки дітей. ООН закликала всі сторони конфлікту поважати школи як цивільні об'єкти, а держави-члени – здійснювати конкретні заходи для запобігання використанню шкіл збройними силами та озброєними групами [17].

У 2010 році результатом спільної діяльності організацій (передусім ЮНІСЕФ), які опікуються станом освіти в державах, які є в умовах збройних конфліктів, і які стурбовані постійними нападами на освітні установи у таких країнах і тим, що у зв'язку з цим, учні / студенти і працівники опиняються в небезпечних умовах, стало заснування Глобальної коаліції на захист освітніх установ від нападів (GSPEA /

Global Coalition to Protect Education from Attack). У 2015 році цією організацією з метою обмеження використання шкіл у військових цілях було прийнято Декларацію про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration). Держави, які доєдналися до цього документу, взяли на себе зобов'язання забезпечувати захист освіти від нападів та обмежувати використання закладів освіти (шкіл, університетів) у військових цілях, загалом створювати безпечне шкільне середовище в умовах збройних конфліктів, а також зобов'язання щодо відновлення освітньої інфраструктури, забезпечення психологічної реабілітації учнів, батьків і вчителів, сприяння проведенню тренінгів з безпеки й охорони здоров'я тощо. До обов'язкових заходів, які мають здійснювати держави-підписанти цього документу для зменшення ймовірності нападів на студентів і вчителів, школи й університети, та для пом'якшення негативних наслідків нападів, віднесено такі заходи, як: збирання достовірних даних про напади і використання шкіл та університетів з воєнними цілями; надання допомоги постраждалим від нападів; розслідування заяв про порушення національного й міжнародного права та притягнення винуватих до відповідальності; розробка і просування «конфлікт-чутливих» підходів до освіти; сприяння у продовженні освіти під час збройного конфлікту; підтримка діяльності ООН щодо захисту прав дітей зокрема в умовах збройних конфліктів [18].

Підписанти Декларації про безпеку шкіл взяли на себе й зобов'язання впровадити Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів. У цьому документі також викладено заклик до сторін збройних конфліктів не використовувати школи та університети з воєнною метою, запобігати посяганням на безпеку учнів та на їхнє право на освіту. Визначено відповідні керівні принципи: 1) сторони збройних конфліктів не мають використовувати з воєнною метою школи та університети, які функціонують; 2) сторони збройних конфліктів не мають використовувати школи та університети, які занедбані або звільнені через небезпеки, пов'язані зі збройним конфліктом, з будь-якою метою для підтримки своїх військових зусиль, за деякими винятками; 3) абсолютно неприпустимим є знищення шкіл та університетів, які є звичайними цивільними об'єктами, для того, щоб позбавити протилежну у збройному конфлікті сторону можливості використовувати ці об'єкти у майбутньому; 4) оскільки використання шкіл та університетів сторонами збройних конфліктів з воєнними цілями може перетворити їх на військовий об'єкт, на який можна нападати, то перед нападом сторони повинні розглянути всі альтернативні заходи, у тому числі попередження супротивника про напад, який має відбутися; 5) забезпечення безпеки шкіл та університетів має здійснювати належно підготовлений для цього цивільний персонал; військові формування сторін конфліктів не мають бути задіяними у цьому, за винятком випадків, коли відсутні інші засоби для забезпечення необхідної безпеки; 6) всі сторони збройних конфліктів мають, наскільки це можливо й необхідно, імплементувати ці Вказівки у свої доктрини, військові статути, правила застосування військової сили, бойові накази та інші засоби інформування [1].

Висновки. Отже, Організація Об'єднаних Націй велике значення надає вирішенню / унормуванню питання повної реалізації права на освіту та створення безпечного шкільного середовища загалом і зокрема в умовах збройних конфліктів та в постконфліктний період. ООН розроблено комплекс документів, в яких закріплено право на освіту (Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1973), Конвенція про права дитини (1989)), а також акцентовано на важливість його повноцінної реалізації (Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030» (2015)) і на необхідність створення безпечного шкільного середовища (Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949), Резолюція «Право на освіту в надзвичайних ситуаціях» (2010), Декларація про безпеку шкіл (2015), Резолюція «Міжнародний день захисту освіти від нападів» (2020) тощо). Аналіз відповідних документів засвідчив, що створення безпечного шкільного середовища ООН розглядає як умову повноцінної реалізації права на освіту. У своїх актах (деклараціях, конвенціях, резолюціях) Генеральна Асамблея ООН та Рада Безпеки ООН засуджують напади на заклади освіти й на осіб, які в них навчаються і працюють, оскільки, такі напади є порушенням норм міжнародного гуманітарного права й негативно впливають на реалізацію права на освіту і мають серйозні негативні наслідки. У відповідних документах ООН акцентовано, що у надзвичайних гуманітарних ситуаціях, у тому числі в умовах збройних конфліктів, важливо й необхідно забезпечити якісну освіту на всіх рівнях, створити сприятливі для освіти умови, захищене шкільне середовище, зберегти заклади освіти як безпечні для учнів і вчителів простори.

Слід зазначити, що у документах ООН, наприклад у Резолюції «Права дитини» (1997), також акцентовано, що для попередження порушення прав дитини в окремих державах недостатньо лише ратифікувати певні міжнародні акти, слід імплементувати відповідні норми у національне законодавство, застосування якого забезпечувати ефективними заходами щодо соціального забезпечення, освіти й охорони здоров'я дітей, а також здійснення правоохоронної діяльності та правосуддя. Наразі перспективним у напрямку дослідження є вивчення питання імплементування вимог документів ООН щодо створення безпечного шкільного середовища у вітчизняне законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів від 16.12.2014. URL: <http://surl.li/brlxu>
2. Довідник з практики Ради Безпеки за 2010-2011 роки : 31. Діти та збройні конфлікти. URL: <http://surl.li/boiur>

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : ООН; Міжнародний документ від 08.06.1977. URL: <http://surl.li/brsas>
4. Загальна декларація прав людини : Генеральна Асамблея ООН; Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: <http://surl.li/umvi>
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : ООН; Конвенція від 12.08.1949. URL: <http://surl.li/bpkpd>
6. Конвенція про права дитини : ООН; Конвенція від 20.11.1989. URL: <http://surl.li/wufe>
7. Міжнародний день захисту освіти від нападів : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/74/275 від 28.05.2020. URL: <http://surl.li/bnbct>
8. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/70/1 від 25.09.2015. URL: <http://surl.li/bnauc>
9. Права дитини: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/51/77 від 20.02.1997. URL: <http://surl.li/bpcin>
10. Право на освіту у надзвичайних ситуаціях: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/64/290 від 27.07.2010. URL: <http://surl.li/bpcsd>
11. Про молодь, мир та безпеку : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН S/RES/2250 (2015) від 09.11.2015. URL: <http://surl.li/bqjqf>
12. Резолюція 1261 (1999) : Резолюція Ради Безпеки ООН від 25.08.1999. URL: <http://surl.li/bpkov>
13. Резолюції S/RES/1379 (2001) : Резолюція Ради Безпеки ООН від 20.11.2001. URL: <http://surl.li/bpkot>
14. Резолюція 1882 (2009) : Резолюція Ради Безпеки ООН від 04.08.2009. URL: <http://surl.li/bqjuf>
15. Резолюція 1998 (2011) : Резолюція Ради Безпеки ООН від 12.07.2011. URL: <http://surl.li/bpkow>
16. Резолюція S/RES/2143 (2014) : Резолюція Ради Безпеки ООН від 27.03.2014. URL: <http://surl.li/bppbm>
17. Резолюція S/RES/2225 (2015) : Резолюція Ради Безпеки ООН від 18.06.2015. URL: <http://surl.li/brxfc>
18. Safe Schools Declaration. URL: <http://surl.li/bruhm>
19. Турченко О. Г. Право дитини на безпеку під час збройного конфлікту. *Політичне життя*. 2019. № 2. С. 6-14.
20. Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл – ми стали 100-ою країною. URL: <http://surl.li/bojbr>
21. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.05.2000. URL: <http://surl.li/bqjxj>
22. Що можуть зробити школи, щоб захистити себе від нападів та від використання у військових цілях : Глобальна коаліція на захист освітніх установ від нападів. Нью-Йорк, 2016. 60 с. URL: <http://surl.li/brjbjk>

REFERENCES:

1. Vkazivki iz zahistu shkil ta universitetiv vid vikoristannya u vijs'kovih cilyah pid chas zbrojnih konfliktiv [*Guidelines for the protection of schools and universities from military use during armed conflict*] vid 16.12.2014. URL: <http://surl.li/brlxu> [in Ukrainian].
2. Dovidnik z praktiki Radi Bezpeki za 2010-2011 roki : 31. Diti ta zbrojni konflikti [*Security Council Practice Guide for 2010-2011: 31. Children and Armed Conflict*]. URL: <http://surl.li/boiur> [in Ukrainian].
3. Dodatkovij protokol do ZHenevs'kih konvencij vid 12 serpnja 1949 roku, shcho stosuet'sya zahistu zhertv mizhnarodnih zbrojnih konfliktiv (Protokol I) [*Additional Protocol to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*] : OON; Mizhnarodnij dokument vid 08.06.1977. URL: <http://surl.li/brsas> [in Ukrainian].
4. Zagal'na deklaraciya prav lyudini [*Universal Declaration of Human Rights*] : General'na Asambleya OON; Mizhnarodnij dokument vid 10.12.1948. URL: <http://surl.li/umvi> [in Ukrainian].
5. Konvenciya pro zahist civil'nogo naseleння pid chas vijni [*Convention for the Protection of Civilian Persons in Time of War*] : OON; Konvenciya vid 12.08.1949. URL: <http://surl.li/bpkpd> [in Ukrainian].
6. Konvenciya pro prava ditini [Convention on the Rights of the Child] : OON; Konvenciya vid 20.11.1989. URL: <http://surl.li/wufe> [in Ukrainian].
7. Mizhnarodnij den' zahistu osviti vid napadiv [*International Day for the Protection of Education from Attacks*] : Rezolyuciya General'noi Asamblei OON A/RES/74/275 vid 28.05.2020. URL: <http://surl.li/bnbct> [in Ukrainian].
8. Peretvorennja nashogo svitu: Poryadok dennij u sferi stalogo rozvitku na period do 2030 roku [*Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*] : Rezolyuciya General'noi Asamblei OON A/RES/70/1 vid 25.09.2015. URL: <http://surl.li/bnauc> [in Ukrainian].
9. Prava ditini [*Children's rights*] : Rezolyuciya General'noi Asamblei OON A/RES/51/77 vid 20.02.1997. URL: <http://surl.li/bpcin> [in Ukrainian].

10. Pravo na osvitu u nadzvichajnih situacijah [*The right to education in emergencies*] : Rezolyuciya General'noi Asamblei OON A/RES/64/290 vid 27.07.2010. URL: <http://surl.li/bpcsd> [in Ukrainian].
11. Pro molod', mir ta bezpeku [*About youth, peace and security*] : Rezolyuciya General'noi Asamblei OON S/RES/2250 (2015) vid 09.11.2015. URL: <http://surl.li/bqjqf> [in Ukrainian].
12. Rezolyuciya 1261 (1999) [*Resolution*] : Rezolyuciya Radi Bezpeki OON vid 25.08.1999. URL: <http://surl.li/bpkov> [in Ukrainian].
13. Rezolyucii S/RES/1379 (2001) [*Resolution*] : Rezolyuciya Radi Bezpeki OON vid 20.11.2001. URL: <http://surl.li/bpkot> [in Ukrainian].
14. Rezolyuciya 1882 (2009) [*Resolution*] : Rezolyuciya Radi Bezpeki OON vid 04.08.2009. URL: <http://surl.li/bqjuf> [in Ukrainian].
15. Rezolyuciya 1998 (2011) [*Resolution*] : Rezolyuciya Radi Bezpeki OON vid 12.07.2011. URL: <http://surl.li/bpkow> [in Ukrainian].
16. Rezolyuciya S/RES/2143 (2014) [*Resolution*] : Rezolyuciya Radi Bezpeki OON vid 27.03.2014. URL: <http://surl.li/bppbm> [in Ukrainian].
17. Rezolyuciya S/RES/2225 (2015) [*Resolution*] : Rezolyuciya Radi Bezpeki OON vid 18.06.2015. URL: <http://surl.li/brxfc> [in Ukrainian].
18. Deklaraciya pro bezpeku shkil [*Safe Schools Declaration*]. URL: <http://surl.li/bruhm> [In English].
19. Turchenko O. G. (2019) Pravo ditini na bezpeku pid chas zbrojnogo konfliktu [*The child's right to security during armed conflict*]. Politichne zhittya. № 2. S. 6-14. [in Ukrainian].
20. Ukraïna priednalasya do Deklaracii pro bezpeku shkil – mi stali 100-oyu kraïnoyu [*Ukraine has joined the Safe Schools Declaration – we have become the 100th country*]. URL: <http://surl.li/bojbr> [in Ukrainian].
21. Fakul'tativnij protokol do Konvencii pro prava ditini shchodo uchasti ditej u zbrojnih konfliktah [*Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*] : Rezolyuciya General'noi Asamblei OON vid 25.05.2000. URL: <http://surl.li/bqjxj> [in Ukrainian].
22. SHCHO mozhut' zrobiti shkoli, shchob zahistiti sebe vid napadiv ta vid vikoristannya u vijs'kovih cilyah: Global'na koaliciya na zahist osvitnih ustanov vid napadiv [*What schools can do to protect themselves from attack and use for military purposes: Global Coalition to Protect Educational Institutions from Attacks*]. N`yu-Jork, 2016. 60 s. URL: <http://surl.li/brjbc> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 18.04.2022